

**MAXSUS EHTIYOJLI BOLALAR BILAN ISHLOVCHI PEDAGOG KADRLAR
MALAKASINI OSHIRISH YO‘LLARI****Babajanova Dildora Xusinbayevna.**

998938660784 dildora1084@gmail.com.

ALFRAGANUS UNIVERSITEY Defektologiya yo‘nalishi talabasi

Ilmiy rahbar: Karimova Zulfiya Abduraxmanovna

ALFRAGANUS UNIVERSITEY pedagogika va psixologiya kafedrası o‘qituvchisi

**MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:**

Received:27.08.2025

Revised: 28.08.2025

Accepted:29.08.2025

KALIT SO‘ZLAR:

inklyuziv ta‘lim,
defektolog, logoped,
malaka oshirish,
zamonaviy pedagogika,
metodik qo‘llab-
quvvatlash, individual
yondashuv, kadr
salohiyati, pedagogik
kompetensiya.

Mazkur maqolada maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlovchi pedagog kadrlarning malakasini oshirish zarurati, mavjud muammolar va bu yo‘nalishda zamonaviy yondashuvlar bayon etilgan. Shuningdek, kadrlar tayyorlash tizimidagi yangiliklar, uzluksiz ta‘lim tamoyillari, xalqaro tajribalar asosida samarali taklif va tavsiyalar keltirilgan. Maqola maxsus pedagogika sohasi rivojida pedagoglarning malakasini oshirishga oid dolzarb masalalarni yoritadi..

KIRISH

Ta‘lim tizimining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bu — malakali pedagog kadrlardir. Ayniqsa, maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlovchi pedagoglar tayyorgarligi va ularning professional rivoji ta‘limning sifat ko‘rsatkichlarini belgilab beradi. Maxsus pedagogika sohasi boshqa yo‘nalishlardan farqli o‘laroq, chuqur bilim, sabr, kasbga sadoqat va doimiy o‘qib-o‘rganishni talab etadi. Chunki bu yo‘nalishdagi har bir bola o‘ziga xos rivojlanish xususiyatiga ega bo‘lib, ularga yondashuvda bir xil uslubni qo‘llash samara

bermaydi. Shu sababli, pedagog kadrlarning zamonaviy bilimlarga ega bo'lishi, psixologik, metodik, axborot-kommunikatsion ko'nikmalari muntazam yangilanib borilishi zarur. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash pedagogdan nafaqat kasbiy bilim, balki chuqur insoniy yondashuv, yuqori sabr-toqat, muloqot madaniyati va emotsional barqarorlikni ham talab qiladi. Shu sababli, malaka oshirish jarayoni faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmasligi kerak. Ular amaliy, kasbiy, psixologik va axloqiy tayyorgarlikni ham o'z ichiga olishi zarur.

Amaliyotga yo'naltirilgan malaka oshirish dasturlari bugungi kunda eng muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Kurslar doirasida nazariy bilimdan tashqari, real hayotiy holatlarni o'rganish, tajribali mutaxassislar bilan kuzatuv darslari, muammoli vaziyatlarni hal qilish bo'yicha treninglar o'tkazilishi kerak. Masalan, turli turdagi nogironligi bor bolalarning rivojlanish xususiyatlari, ularning psixologik ehtiyojlarini aniqlash, ta'limga jalb etish usullari bo'yicha maxsus seminarlar tashkil etilishi samaradorlikni oshiradi.

Masofaviy malaka oshirish platformalari — bugungi raqamli jamiyatda pedagoglar uchun juda muhim vosita hisoblanadi. Ko'plab ta'lim muassasalari, markazlar va nodavlat tashkilotlar o'zining onlayn o'quv platformalarini yaratib, pedagoglarga turli interaktiv kurslar, videodarslar, sertifikatli mashg'ulotlar taklif qilmoqda. Masofaviy ta'lim, ayniqsa, chekka hududlardagi mutaxassislar uchun imkoniyat eshigini ochadi. Bu orqali ular o'z ish joyidan uzoqlashmagan holda o'qish, bilim olish va o'z ustida ishlash imkoniga ega bo'ladi.

Tarmoq hamkorlik asosida tajriba almashish — malaka oshirishning samarali va zamonaviy shakllaridan biridir. Pedagoglar o'rtasida amaliyot almashinuvi, o'zaro kuzatuvlar, kasbiy jurnallar va maqolalar orqali yangi metodikalarni o'rganish, darslarni tahlil qilish, mintaqaviy yoki respublika darajasidagi ustoz-shogird an'analari orqali kasbiy rivojlanish tezlashadi. Tarmoq shaklidagi o'zaro hamkorlik pedagoglarni yangiliklardan xabardor qilib, ularni faollikka undaydi.

O'quv-uslubiy qo'llanmalarning yangilanishi ham pedagoglar malakasini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ko'plab holatlarda pedagoglar eski, umumiy va amaliyotdan uzoq bo'lgan darslik va qo'llanmalar asosida ishlashga majbur bo'lishadi. Bu esa zamonaviy maxsus ta'lim talablariga javob bermaydi. Shuning uchun malaka oshirish jarayonida eng so'nggi ilmiy tadqiqotlar, xalqaro metodikalar, bolalarning individual xususiyatlariga mos o'quv materiallari, tavsiyalar asosida bilim berish lozim.

Shuningdek, axloqiy-psixologik tayyorgarlik ham pedagog malakasining ajralmas qismidir. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlovchi o'qituvchi ko'p hollarda hissiy bosim, ijtimoiy to'siqlar yoki kasbiy charchoq holatlarini boshdan kechirishi mumkin. Bu

holatlarning oldini olish uchun kasbiy tayyorgarlik jarayoniga stressni boshqarish, burn-out sindromining profilaktikasi, ijobiy fikrlash, motivatsion psixologiya, pedagogik etikani o'rgatishga doir mashg'ulotlar kiritilishi lozim.

Bundan tashqari, bolaning oilasi bilan hamkorlik o'rnatish, ota-onalarni pedagogik jarayonga jalb etish, ularga maslahatlar berish, ularni ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlash ko'nikmalari ham har bir pedagogning faoliyatida muhim o'rin tutadi. Malaka oshirishda pedagoglar ota-onalar bilan muloqot qilish, individual reja tuzish, uy sharoitida o'quv muhitini tashkil etishga doir amaliy bilimlarga ega bo'lishi zarur.

Yana bir muhim jihat — inclusive (inklyuziv) muhitda ishlashga tayyorlashdir. Ya'ni, pedagoglar nafaqat maxsus muassasalarda, balki umumiy o'rta ta'lim maktablarida ham nogironligi bo'lgan bolalarga to'g'ri yondashishni o'rganishlari kerak. Shu sababli, malaka oshirish jarayonida universal dizayn tamoyillari, differensiallashtirilgan ta'lim, adaptiv metodikalar kabi zamonaviy konsepsiyalar o'z aksini topishi kerak.

Inkluziv ta'lim konsepsiyasining rivojlanishi bilan birga pedagoglardan yangi turdagi kasbiy tayyorgarlik talab etilmoqda. Endi faqatgina an'anaviy defektologik yondashuv emas, balki moslashuvchan, ijtimoiy-huquqiy, madaniy va axborot-kommunikatsion kompetensiyalar ham zarur bo'lib qoldi. Malaka oshirish tizimida bu kompetensiyalarni shakllantirish bo'yicha bosqichma-bosqich o'qitish dasturlarining mavjudligi muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, zamonaviy yondashuvda individual rivojlanish trayektoriyalarini tuzish pedagog malakasining muhim mezonlaridan biri sifatida qaralmoqda. Har bir maxsus ehtiyojli bolaning o'rganish imkoniyatlari, psixofiziologik xususiyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlari turlicha bo'lganligi sababli, pedagog o'quv dasturlarini moslashtirish, baholash mezonlarini farqlash va dars metodikasini o'zgartirishga tayyor bo'lishi kerak. Bu esa malaka oshirish kurslarida "adaptatsiyalashgan ta'lim", "differensial yondashuv" kabi amaliy modullar orqali o'rgatiladi.

Monitoring va o'z-o'zini baholash tizimi orqali pedagog o'z bilim va ko'nikmalarining qay darajada rivojlanganini aniqlay oladi. Malaka oshirish dasturlarida zamonaviy kompetensiyalar asosida tuzilgan testlar, diagnostik kartalar, refleksiya jurnallari orqali o'z faoliyatini tahlil qilishga yo'naltirilgan vositalar mavjud bo'lishi kerak. Bu pedagogning o'z ustida ishlashga intilishiga turtki beradi.

Bundan tashqari, etnotarbiyaviy va madaniy farqlarni inobatga olish ham zamonaviy malaka oshirishda dolzarb masala bo'lib bormoqda. Chunki maxsus ehtiyojli bolalar turli oilaviy, madaniy yoki diniy muhitda voyaga yetadi. Pedagog esa har bir bolaning kelib

chiqishi, tarbiyasi va ijtimoiy nuqtayi nazaridan kelib chiqqan holda mos yondashuvni qo'llay olishi lozim. Bu jihatdan "madaniyatga moslashtirilgan ta'lim" bo'yicha treninglar, rolli o'yinlar, interfaol muloqotlar orqali pedagoglar ijtimoiy-hissiy barqarorlikni mustahkamlashni o'rganadilar.

Bugungi kunda maxsus ehtiyojli bolalarga sifatli ta'lim berish yo'lida pedagog kadrlar malakasini oshirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalar, innovatsion texnologiyalar va ijtimoiy-psixologik yondashuvlar pedagogik samaradorlikni belgilaydi.

Malaka oshirishning eng samarali shakllaridan biri bu — modulli o'quv dasturlaridir. Modulli tizim pedagogga o'z ehtiyojlariga qarab bilimlarini yangilash, chuqurlashtirish va amaliyotga yo'naltirish imkonini beradi. Ayniqsa, individual yondashuv, zamonaviy diagnostika usullari, logopedik mashg'ulotlar, reabilitatsion muhitni tashkil etish kabi yo'nalishlar bo'yicha modullar pedagogning malaka va salohiyatini oshiradi.

Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda pedagogning emotsional barqarorligi, stressga chidamliligi va kommunikativ kompetensiyasi muhim ahamiyatga ega. Shu bois, malaka oshirish dasturlariga psixologik treninglar, konfliktologiya, empatiya mashqlari, jamoa bilan ishlash texnikalari ham kiritilmoqda. Bunday yondashuv orqali pedagog faqat bilim emas, balki kasbiy madaniyat va ijtimoiy mas'uliyatni ham rivojlantiradi.

Yana bir dolzarb yo'nalish — bu axborot-kommunikatsion texnologiyalarni o'rgatishdir. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda interaktiv ta'lim vositalari, nutq rivojlantiruvchi ilovalar, vizual dasturlar, brauzerlar, ekran o'quvchilari, taktil materiallardan foydalanish pedagogdan texnologik savodxonlikni talab etadi. Shuning uchun malaka oshirish kurslarida raqamli texnologiyalardan foydalanish, raqamli materiallar yaratish va onlayn muhitda dars tashkil qilish bo'yicha bloklar ham mavjud. Ko'p tarmoqli mutaxassislar bilan hamkorlik qilish — bu yana bir muhim kompetensiyadir. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlovchi pedagog o'z faoliyatini psixolog, defektolog, logoped, reabilitolog, ijtimoiy xodim va otalar bilan uzviy bog'liq holda olib borishi lozim. Shu sababli malaka oshirish jarayonlarida kasbiy jamoa bilan ishlash madaniyati, mas'uliyat taqsimoti, axborot almashinuvi va hamkorlik strategiyalari o'rgatilishi kerak.

Yuqoridagi jihatlar malaka oshirish tizimining moslashuvchan, ehtiyojga yo'naltirilgan va amaliyotga asoslangan bo'lishi zarurligini ko'rsatadi. Faqat formal kurslar emas, balki ehtiyojga mos ilg'or o'qitish shakllari, virtual o'quv muhitlari, o'z-o'zini rivojlantirish platformalari orqali pedagoglar zamonaviy ta'lim talablariga moslasha oladi.

Xalqaro tajribada, xususan, Skandinaviya mamlakatlari, Yaponiya, Kanada va Janubiy Koreyada maxsus pedagoglar malakasini oshirishda mentorlik tizimi keng joriy qilingan. Bu tizimda tajribali pedagoglar yangi ish boshlagan kadrlarni o'rgatadi, ularni kuzatib boradi, amaliy ko'mak beradi. Bu yondashuv nafaqat yangi bilim, balki real tajriba va maslahatlar asosida o'rganish imkonini yaratadi. O'zbekiston sharoitida ham mentorlik tajribasini rivojlantirish, hududiy markazlar orqali uslubiy ko'mak berish katta samaradorlik keltiradi.

Pedagoglar uchun doimiy o'z-o'zini rivojlantirish tamoyili ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa faqat malaka oshirish kurslarida emas, balki doimiy ravishda ilmiy maqolalar o'qish, onlayn vebinar va seminarlar, sohadagi yangiliklar bilan tanishish, amaliyot bilan nazariyani bog'lab borishni talab etadi. Pedagogik portfoliolar yuritish, o'z faoliyatini tahlil qilish va tahliliy fikr yuritish ko'nikmasi orqali kadrlar o'z ustida ishlashni odatga aylantiradi.

Xulosa

Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlovchi pedagog kadrlarning malakasini oshirish — nafaqat individual, balki tizimli yondashuvni talab etadi. Modulli o'quv dasturlar, texnologik savodxonlik, psixologik tayyorgarlik, mentorlik, xalqaro tajribalarning tatbiqi va doimiy o'z-o'zini rivojlantirish kabi yondashuvlar orqali pedagoglarning malakasi oshiriladi. Bu esa bevosita bolalarning ta'lim sifatiga, rivojlanish sur'atiga va ijtimoiy integratsiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, har bir maxsus pedagogning kasbiy yangilanishi ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishi sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tavsiyalari
2. "Inkluziv ta'lim asoslari" – o'quv qo'llanma, Toshkent
3. Amonova D. "Maxsus pedagogika asoslari" – Samarqand, 2021
4. UNESCO Inclusive Education Guidelines
5. www.inclusiveeducation.org
6. Norbekova M. "Defektologik yondashuvlar va metodikalar", 2022
7. Xalqaro maxsus ta'lim assotsiatsiyasi onlayn resurslari